

הַשְּׁבִיעִי מֵלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי

וישבת ביום השביעי. מנילה ט
א, סופרים ס"א ח, ס"ת פ"א
ט, ירוש' מנילה ס"א ה"ט.

פירוש רש"י הירש

כל ייעוד, והם עומדים לכל דרך שימוש. עתה, אני קולע אותם לסל, וכך מכשיר אותם למטרה מסוימת. מכאן ואילך הם מיוחדים לאותה מטרה, והם מסייעים לקידומה. הענפים שקלעתי לסל, הפכו — כחפץ — ל"מלאכי"; הם הפכו אפוא ל"מלאכתי". במובן רחב יותר, כל חפץ העומד בשירותו של בעל שכל, קרוי "מלאכתו"; כך קנינו של יעקב: "לרגל המלאכה אשר לפני" (בראשית לג, יד). ברור, שרק בעל שכל יכול לעשות מלאכה: האלהים, והרחק למטה ממנו: האדם. מלאכה, שנעשתה בידי בהמה, הופכת ל"מלאכה" רק על ידי שכלו של האדם, המנצל את כוחותיה לצרכיו. כל יש קרוי כאן "מלאכת אלהים". לא רק בעצם "היותו" הוא מגשים "הגות" אלהית ("היה" = "הגה"); אלא לעדי עד הוא יגשים את הגיונות האל, הטבועים בו ומתגשמים על ידיו. מידת החומר והכוח, שהבורא חלק לכל יש, והצורה שהקב"ה טבע בו, הופכים את כל יש ל"מלאכת ה'". "ההיה" ו"מלאכה" בעולם כולו היא הגות אלהים ומלאכות אלהים. המדע חוקר את היותם ומלאכתם של הברואים; לאמתו של דבר הוא מתחקה על הגיונות האל, היוצאים מהם ומשליחותם. אין האדם סבור שהוא יודע דבר, אלא אם כן קלט מהדברים את הגיונות האל. חוקר הטבע הכופר באלהים, והוא מקריב את חייו לחקור את הרעיונות שבטבע, — בכל חוק שהוא מוצא בכוח, בכל תכלית שהוא מוצא בצורה, כבר גילה את עקבות האל, שכפר בו כמו פיו. יתר על כן: הוא כופר בכפירתו מיד עם צעדו הראשון, שהוא צועד ומטייל בפרדס הטבע. התכלית שהוא מחפש, מניחה כהנחה את האל שהוא כפר בו, שרק הוא הגה את הרעיונות והגשים אותם בטבע; לו ההגיונות, שהחוקר נכסף לגלותם, מאמין במציאותם, ושש בגילויים.

הנה, השמים והארץ וכל צבאם הובאו בידי ה' אל התכלית; לא רק העולם דרך כלל, אלא כל פרט בחללו של עולם הופקד בידי ה' על משמרתו; כל פרט זכה מידי ה' בכח ובצורה לצורך משמרתו; — ובאותה שעה, ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה, וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה. הנה זו מגילת היסוד של השבת. עם קריאתה עלינו לזכור, שהעם שזכה בה כבר הכיר את הלכותיה להלכה ולמעשה; הוא ידע אפוא גם את משמעות היום השביעי — כזכרון למעשה בראשית ולמעמד האדם בבריאה. אלמלא הניח הכתוב את ידיעת משמעות השבת, לא היה אפשר להבין את האמור בפסוק זה: את השלמת הבריאה באמצעות השבת, את ברכת השבת וקדושתה.

החפץ. (השוה "התאווה" ו"התאווה" לכת"י). ומכאן גם "צבי": נחמד ותאוה לעינים. (כהשערה בלבד נוסף: אולי גם הצבי נקרא כן על שום עורו הנמתח והולך — כמסופר בפי חז"ל (גיטין נז ע"א); ואפשר, שגם קלות הצבי ומהירות תנועתו תלויה בתכונות עורו.) משמעות "צוה": להעמיד את זולתו בחוגו, בתחום שלטון רצונו; להציב אדם על משמרתו ולהטיל עליו חובה. "צפה": לסקור את חוגו מנקודת המרכז. "צפה": להשגיח ולהמתין, עד יופיע עצם בחוגו. ומשמעות אחרת: ליצור היקף מסביב לעצם — תוך כיסוי שטחו החיצוני. כל הנברא בשמים ובארץ מצטרף לצבא גדול, שמרכזו הוא בוראו וריבונו, אדונו ומנהיגו. הוא העמיד את הכל על משמרתו. הכל חייבים למלא את תפקידם, איש איש במקומו, איש איש בכוחות שנמסרו לו. תכנית הכל טבועה ברוח המנהיג; כל פרט מילא את תפקידו בשלמות, אם השלים את חלקו שנמסר לו. כקטן כגדול, אין איש עומד על עמדו על פי ראות עיניו, ובאשר הוא שם, אין הוא עומד בגפו. כולנו חברים בצבאו הגדול של ה'. לו הגדולה, הגבורה, הבינה, החפץ והמצוה; לנו המשמעת, הזהירות והנאמנות, הזריזות והעבודה. כל יתנשא איש; הגדול שבמעשי היחיד איננו אלא חלק; אך גם הקטן שבמעשיו איננו לבטלה, — ובלבד שיקיים בנאמנות את מצות המפקד הגדול. מעיניו לא נעלם הקטן שבפרטים, הכל במידה, אין יתר ואין חסר. "הלא צבא לאנוש עלי אדן"; בעולם הזה כולנו בשירות צבאי; "כל ימי צבאי איחל עד בוא חליפתי"; עלינו להמתין עד בוא עת פקודה, עד יקראנו ה' ויחליף את משמרתנו (איוב ז, א; יר, יד).

(ב) מושג ה"צבא" קשור קשר הדוק למושג אחר, הנזכר בפסוק זה, כל הנברא בידי ה' קרוי "מלאכתו". "מלאכה" איננה "עבודה" במובן המקובל של מלה זו. "עבודה" מתחשבת רק בטורח, במאמץ הכרוך בפעולה — ללא התחשבות בתוצאה; ואילו "מלאכה" מתחשבת רק בתוצאה, בתכלית הפעולה ובתוצרתה. "מלאכה" איננה אלא לשון נקבה של "מלאך". לאמתו של דבר הרי הם כשמות נרדפים, — אלא ש"מלאך" הוא אישיות, ואילו "מלאכה" היא חפץ. מה "מלאך" הוא שליח, המבצע את מחשבתו וכונתו של אחר, כך "מלאכה" היא חפץ, המבצע את מחשבתו וכונתו של בעל שכל. כל חומר, שבעל שכל צר לו צורה לצורך מטרה מסוימת, הופך ל"מלאכתו" עם קבלת אותה צורה; כחפץ, הרי הוא מלאכו ושלוחו, והוא מגשים את מטרת שולחו. לדוגמה: מונחים כאן ענפי ערבה; כל עוד הם ענפים בלבד, הרי הם מחוסרים